

**EESTI NSV PÕLLUTÖÖ RAHVAKOMISSARIAADI PÕLLUNDUSE JA
MEHCHANISEERIMISE VALITSUS.**

Tähtsamate kaheaastaste köögiviljade seemnekasvatus.

Köögiviljade all olevad pindalad on meil viimasel ajal pidevalt suurenenud ühes köögiviljade järele tekkinud suurema nõudmisega. Suuremate pindalade täiskülvamiseks läheb tarvis ka rohkem köögiviljaseemet. Nii vajatakse tänavu meil kokku 2200 kg valge peakapsa, 3000 kg söögiporgandi, 4800 kg aedpeedi ja 1000 kg söögikaalika seemneid. Väga väikest osa sellest seemnetarvidusest on võimalik praegu katta omal maal kasvatatud köögiviljaseemnetega, suurem osa neist on varematal aastatel sisse veetud välismailt ja tuuakse tänavu sisse NSV Liidu vabariikidest. Varematal aastail polnud Eestis köögiviljaseemnete kasvatamine tasuv, sest seemnekauplused ostsid välismailt odavasti pakutavaid köögiviljaseemneid, milledega ei suutnud hinnalt võistelda kodumaa omad. Nüüd on sõjaolude tõttu köögiviljaseemnete saamine välismailt muutunud väga raskeks ja meil tuleb hakata ise endid köögiviljaseemnetega varustama, tõs-

tes toodangu vajalisele tasemele. Praegu on köögiviljade seemnete hinnad ka sellised, et tasuvad küllaldaselt nende tootmisega seoses olevad kulud.

Kaheaastaste köögiviljade seemnekasvatuse laiendamiseks kohe, juba eeloleval hooajal, on aga raskusi, sest pole varutud vajalisel määral istikuid. Nõnda saaksime köögiviljaseemnete toodangut tõsta täieliku oma maa seemnetarviduse rahuldamiseni alles aasta pärast. Tööd selleks peame aga alustama juba tänavu kevadel, kasvatades nüüd valmis tuleval aastal seemnepõldude rajamiseks vajalised istikud.

Et aga juba tänavu võimalikult rohkem kaheaastaste köögiviljade seemneid kasvatada, selleks valigu iga maapidaja, kes on värskeid köögivilju söögi jaoks säilitanud, veel praegu nende hulgast välja istikuteks vähegi kõlblikud sorditüübile vastavad eksemplarid (söögiporgandid ja aedpeedid, millede pealised on kõrge-

malt lõigatud, ja juurikatega säilitatud peakapsad) ja eraldagu need seemneistikutena mahapanemiseks kevadel. Nõnda on paljudel majapidamistel võimalik vähemalt enda tarbeks järgmiseks aastaks köögiviljaseemneid kasvatada, ja küllap neist mõnel pool jätkub müügi jaokski.

Mida tuleb silmas pidada köögiviljaseemne kasvatamisele asudes?

Köögiviljaseemne kasvatuseks valitagu heas jõus, võimalikult tuulte eest kaitstud päikesepaisteline maatükk. Enamik kaheaastaste köögiviljataimedele seemnekandjaist on nimelt väga haprad ja murduvad tuule käes kergesti juurika küljest lahti ning kuivavad. Neid on küll võimalik tugitada ja mullata, missugused tööd võivad tuulevarjulises kohas ära jääda. Samuti vajab enamik kaheaastasi köögivilju seemnekandmiseks ja valmimiseks rohkesti päikesepaistet ja soojust, eriti söögiporgand, petersell, aedpeet, sibul jt., seepärast on soe asukoht seemnesaagi kindlustamiseks väga oluline.

Seemnekasvatamisele asumisel on tähtis, et valitakse kõigiti head ja kõrgeväärtuslikud sordid. Kasvatamiseks soovitatavate köögiviljasortide nimestik on toodud „Aed ja Mesila“ nr. 2, lk. 36.

Istikute valik.

Istikute valikut peab teostama hästi hoolikalt. Kui kasvatatakse näiteks mõnda varajast sorti köögivilja, siis

peab seemnekandjaiks valima teiste hulgast kõige varem valminud eksemplarid. Seejuures peab muidugi silmas pidama, et istikuteks valitud köögiviljadel oleks ka väliselt sorditüübile vastav kuju ja värvus, isegi liha sise-istikuteks peab proovima niipalju kui võimalik (väga tähtis on näiteks aedpeedil, et juurikas oleks ühtlaselt läbi tumepunane). Valikut mitte teostades degenereerub köögiviljasort kiiresti, mida eriti võib tähele panna söögiporgandi juures.

Tolmlemisvahekorrad.

Kaheaastased köögiviljataimed on kõik risttolmlejad ja kannavad seemet ainult siis, kui õied saavad tolmutatud sama liigi teise taime või isegi võõra lähedase liigi taime õietolmuga. Asetades näiteks mitut sorti söögiporgandite seemnepõllud kõrvuti, ei saa me mitte soovitud sorti söögiporgandiseemneid, vaid hoopis midagi muud. Sama on lugu, kui kõrvuti panna aedpeet ja söödapeet, valge peakapsas ja nuikapsas jne. Õietolmu kannavad edasi tuul, mesilased ja teised putukad, seepärast peavad risttolmlejate taimede seemnepõllud, et ära hoida nende segunemist, asuma üksksteisest vähemalt 500 m kaugusel. Kui aiad ja talud asuvad lähestikku ja naabrid soovivad köögiviljaseemneid kasvatada, siis on tarvis omavahel kokku leppida, et kasvatatakse ühte ja sama sorti köögiviljade seemneid, või jälle niivõrd erinevate liikide seemneid, millede juures risttolmlemine pole võimalik.

Valge peakapsa ja söögikaalika seemnekasvatus.

Valge peakapsa ja söögikaalika seemnekasvatus erinevad tüksteisest väga vähe, seepärast käsitleme nende seemnekasvatust koos.

Peakapsa istikute kasvatamine.

Istikute ettekasvatamine toimub üldjoontes samuti kui toiduks minevate peakapsaste ja söögikaalikate kasvatamine. Peakapsa juures tuleb aga silmas pidada seda, et varajaste, keskmise varajasusega ja hiliste sortide kevädine seemnete väljakulvamise ja istutamise aeg valitaks vastavalt sordi kasvuaja pikkusele niisugune, et peakapsas istikuteks valmiks alles hilissügisel. Kui varajased peakapsa sordid istutada tavalisel ajal kevadel, siis valmivad nad juba augustis ja nende säilitamine istikutena ületalve osutub võimatuks, sest nad riknevad juba sügisel varakult.

Peakapsa jaoks haritakse ja väetatakse maa nagu tavaliselt (laudasõnnik + mineraalväetised: 300 kg superfosfaati, 300 kg 40% kaalisoola ja 100 kg lämmastikväetisi). Hiliste sortide seemned külvatakse aprillikuus külma lavasse või ka avamaasse hästi kaitstud ja päikesepaistelisele kohale. Keskmisvarajased sordid külvatakse maikuu esimestel päevadel avamaasse, varajased sordid aga maikuu lõpul. Ühesõnaga külvamise ja väljastutamise aeg tuleb valida nõnda, et kõik sordid — varajased kui ka hilised — valmiks ühel ajal sügisel hilja.

Istikute koristamine ja säilitamine.

Enne istikute koristamist raiutakse kapsapõllult välja kõik vigased, pehmed ja sorditüübile mittevastavad pead, mis lähevad kohe kasutamisele. Seejärel koristatakse ära istikuteks valitud pead ühes juurikatega. Ületalve hoidmiseks asetatakse peakapsa istikud kas keldrisse või muldkraavidesse, kuhu nad laotakse korrapäraselt ridadesse. Enne säilituskohta asetamist kõrvaldatakse üleliigsed lahtised lehed. Varajasemad sordid tavaliselt säilivad muldkraavis halvasti, seepärast peab neid asetama võimalikult keldrisse, kus neid on võimalik talve jooksul tihemini kontrollida ja mädanema läinud osad kõrvaldada. Istikuteks võib peakapsal säilitada ka ainult juurika, lõigates pea ümbert ära nõnda, et juurika ladvapung jääb terveks. Juurika ümbert äralõigatud kapsapea võib kasutada söögiks. Juurikas ise aga säilib varajasematel sortidel paremini ületalve kui ühes peaga, ja ta vajab palju vähem säilitusruumi. Seemnesaak selliselt istikult jääb küll väiksemaks, võrreldes ühes peaga säilitatud kapsaistikute seemnesaagiga.

Söögikaalika istikud.

Söögikaalika istikute ettekasvatamine ei erine millegagi toiduks mineva söögikaalika kasvatamisest. Koristatakse istikuteks minevad söögikaalikad sügisel võimalikult hilja. Pealiste lõikamise juures sorteeritakse nad ühtlasi ja eraldatakse istikuteks ainult sorditüübilised, keskmise suuru-

sega, väikese juurega ja võimalikult väikeste pealistega juurikad, kuna kõik teised lähevad söögiks tarvita-misele.

Istikuteks valitud juurikail lõigatakse pealised 2—3 sm kõrgemalt kui tavaliselt, nõnda et lehevarte kaenlas olevad seemnekandjate pungad terveks jääksid, juureosa jääb aga täiesti lõikamata. Istikud säilitatakse keldris või muldkraavis.

Seemnekasvatus.

Peakapsa ja söögikaalika seemnekasvatuseks valitud maatükk peab olema juurumbrohuvaba ja sügisel sügavasti küntud. Kevadel vara külva-takse maale 300 kg superfosfaati, 300 kg 40% kaalisoola ja 100—150 kg väävelhapuammooniumi ha-le ja äestatakse sisse. Laudasõnniku ja ühekülgse lämmastikväetise andmisest tuleb hoiduda. Tarviduse järgi tuleb maa veel peenendada ja läbi harida (mitte künda), misjärel asutakse kohe, võimalikult vara kevadel istikute väljaistutamisele. Mida varem välja-istutamine teostatakse, seda paremat ja suuremat saaki võib loota.

Istikute kohale istutamine.

Väljaistutamisega ühel ajal avatakse muldkoopad või kuhjad, kus säilitati istikuid, mitte varem, et hoi-da ära välissoojuse tungimist istikute juurde enneaegu. Nüüd sorteeritakse istikud uuesti ja kõrvaldatakse kõik mädanikkudega või talve jooksul vi-gastatud istikud.

Tervetena säilinud istikud istuta-takse maha. Kõvade peadega peakap-sa istikuiil on soovitatav terava noaga lõigata pea ülalt risti lõhki, nõnda et juurika ladvapunga ei vigastataks, — siis jõuavad seemnekandjad kasvud kergemini ja rutemini välja tungida.

Peakapsa istikud istutatakse rida-desse 80—100-sm vahekaugusega ja ridades 50—60-sm vahekaugusega. Istutamist toimetatakse labida abil tasasele maale või hobusejõu kaasabil vagudesse. Selleks küntakse kahe-hobuse-adruga vagu, asetatakse isti-kud vakku ja süvendatakse istiku ko-halt labidaga vaopõhja nõnda, et istik jääks parajasse sügavusse. Vagu küntakse kinni ja küntakse edasi, kuni tarvilik reavahemaa käes on, ja ase-tatakse uude vakku järgmine rida isti-kuid eelmiste eeskujul. Istikud aseta-takse nõnda sügavale, et kapsapea ülalt maapinnaga tasa oleks. Juurika-tele aga asetatakse veel kergesti mul-da peale, mis kaitseb neid otseste päi-kesekiirte eest senikaua, kuni kapsa-pea seest väljalõigatud juurikaosa valgusega on harjunud. Pärast istuta-mist vaadatakse iga istik veel üksi-kult üle ja parandatakse tarviduse korral istutamist, vajutades rohkem maasse või tõmmates ülespoole, ase-tades istiku püstloodi, kui ta on viltu vajunud, ja vajutades ümberringi mulda kinni.

Söögikaalika istikute kohale istuta-mine toimub samuti kui peakapsa pu-hulgi. Vahekaugused võivad siin olla aga väiksemad, ridade vahe 80 sm ja ridades 25—50 sm. Istutatakse 2—3 sm maapinnast sügavamale, kaetakse

kergesti mullaga ja istiku ümbert vajutatakse muld kõvasti kinni.

Hooldustööd.

Suvine hooldamistöö seisab umb-rohu hävitamises (hobuse-planeediga läbi ajada) ja kahjurite tõrjes. Peakapsa ja söögikaalika seemne saak oleneb suurel määral naeri hiilamardika (*Meligethes aeneus*) levikust, kes asub õites ja hävitab õie osad, alates tolmukatega. Peale mardika enda kahjustab ka tema tõuk. Niipea kui see kahjur on ilmunud, tuleb võtta ette tõrje, tolmutades püreetritolmuga („Dusturaan“) või pritsides nikotiinsulfaadi lahusega. Kui tõrjet ette ei võeta, võib naeri hiilamardikas hävitada kuni 80% seemnesaagist.

Koristamine, puhastamine, sordid.

Koristamisele asutakse siis, kui alumised kaunad on juba kollased, seeme neis valmimas (tumepruun) ja kipub varisema. Koristamise peab läbi viima kiiresti, sest peakapsa seeme variseb kergesti. Ülemistes kauntes on seeme siis küll veel alles toores, kuid see valmib järel. Seemnekandjad lõigatakse tavaliselt sirbiga, köidetakse alt otstest väikestesse vihkudesse ja asetatakse hõredalt õhurikkasse kohta, katuse alla järelvalmima. Katusealune peab olema sileda laudpõrandaga, või põrandale olgu laotatud riie, millelt saab ära korjata varisenud seemned.

On seemned järelvalminud ja kuivatamine lõpetatud, võib nad kohe ära peksta ja puhastada Peksmiseks võib kasutada viljapeksumasinat, se-

da võib teha aga ka vartadega. On seemneid vähesel arvul, siis asetatakse seemnekandjad kottidesse ja kolgitakse seemned välja kottide sees.

Peakapsa ja söögikaalika seemnete puhastamist on kerge teostada tavalise tuulikuga.

Seemnesaak on peakapsal 300—500 kg ha-lt, söögikaalikal 400—800 kg ha-lt. Idanevus kestab peakapsal 4—5 aastat, söögikaalikal 5—6 aastat.

Sortidest on soovitatavad: a) varajased peakapsad — **Ditmarši varajane, Titherna II**; keskvarajased — **Enkhuizeni kuulsus, Kopenhaageni turg ja Glückstadt**; hilised — **Amager**. Söögikaalikatest: **Krasnoe Selo ja Perfection**.

Söögiporgandi seemnekasvatuse.

Istikute kasvatamine.

Söögiporgandi istikuid seemnekasvatuse otstarbeks kasvatatakse nagu tavalisi toiduks minevaid söögiporgandeid. Ainult tuleb silmas pidada, nagu peakapsastegi juures, et varajased sordid istikute saamiseks peab külvama hiljem — et nad ei valmiks enneaegu, mis vähendab nende säilivust. Söögiporgandi külvi jaoks võib eelmisel aastal laudaväetist saanud, hästi ettevalmistatud maa, millele antakse varakevadel 300 kg superfosfaati, 200 kg 40% kaalisoola ja hiljem kuni 300 kg lämmastikväetisi ha-le. Külvatakse hobusejõul harimisel vagudele (vahekaugus nagu kar-

tlivagudel) või käsitsiharimisriistu tarvitades — siledale maale, kaksikridadena, reavahed 30 ja 15 sm. Viimase kasvatamisviisi juures on saak ha-lt suurem, hooldamis- ja koristamistööd aga rohkem tööjõudu nõudvad ja kulukamad.

Istikute koristamine ja säilitamine.

Koristamise juures sorteeritakse istikuteks välja sorditüübilised, vigastusteta juurikad, kuna kõik teised kasutatakse toiduks. Istikuteks valitud söögiporganditel lõigatakse pealised ettevaatlikult 2—3 sm kõrguselt ja asetatakse säilitamiseks keldrisse või muldkraavidesse. Säilituskohtadesse laotakse porgandid korralikult kihtidena ja kihid eraldatakse üksteisest liivaga. Muldkraavid ja istikute kuhilad keldrites avatakse just istikute väljaistutamisele asudes kevadel, mitte varem, et vältida liigse soojuse ligipääsemist ja juurikate enneaegu kasvama minemist.

Seemnekasvatus.

Hästi ettevalmistatud sügisel küntud maale antakse kevadel mineraalväetistest 200 kg superfosfaati, 100 kg 40% kaalisoola ja 100 kg väävelhappuammooniumi ha-le. Niiskuse säilitamiseks kevadel maad ei korrata, vaid aetakse ainult kultivaatoriga läbi ja äestatakse.

Istikute kohale istutamine.

Söögiporgandi istikud istutatakse kohale nii vara kui vähegi võimalik, sest porgandi seeme vajab kasvami-

seks ja valmimiseks palju rohkem aega kui peakapsa ja söögikaalika seeme, ega jõua hilise istutamise korral või jaheda ja vihmase suvega üldse valmida. Istikud sorteeritakse enne istutamist veel kord läbi ja kõik mädanikkudega, murdunud või rikutud ülemise otsaga porgandid kõrvaldatakse. Söögiporgandi istikud istutatakse tasasele maale ridadesse, vahekaugusega 40—60 sm, vahekaugus ridades 20—30 sm. Istutatakse labidaga või tugeva istutamispulgaga, nõnda, et porgand jääks veidi maapinnast sügavamale, ja vajutatakse muld ümberringi kõvasti kinni. Istutama peab porgandid püstloodis.

Hooldustööd.

Suvine hooldamine seisab peamiselt umbrohu hävitamises, mida võib esialgu teha hobusejõul, hiljem, kui istikud juba suureks on kasvanud — käsikultivaatoriga. Söögiporgandi istikud murduvad kergesti juurika küljest, seepärast on soovitatav istikuid tugevasti mullata siis, kui seemnekandjad on juba 20—30 sm pikad. Kui ainult oma tarbeks mõned istikud kasvatatakse, siis on soovitatav asetada neile tugiteibad ja kinnitada istikud raffiaga nende külge.

Koristamine, puhastamine, sordid.

Söögiporgand õitseb augustis ja seemne valmimine algab septembris. Porgandi seeme valmib järk-järgult ja variseb kergesti, seepärast peab koristamist toimetama ka järk-järgult, kokku 3—4 korda. Paberiga vooderdatud korvidesse nopitakse noaga ära

lõigates kõik valminud, pruuniks läinud seemnesarikad ja asetatakse nad õhurikkasse kohta, katuse alla. Sellist koristamist korratakse tarviduse järgi, kuni kõige viimati, kui on näha, et ilmastik enam ei võimalda seemnete valmimist, koristatakse allesjäänud seemnesarikad ühes vartega, lõigates need sirbiga ja köites väikestesse vihkudesse.

Söögiporgandi seemneid on hea peksta talvel, külma kuiva ilmaga, väikeste koguste puhul võib seda teha vartadega. Seemned puhastatakse esiteks tuulikuga. Porgandiseemned on kaetud karvakestega, mis takistavad külvimasinaga külvamist. Need kõrvaldatakse suuremate koguste puhul porgandiseemne hõõrumismasinaga, väikesed kogused võib karvakestest puhtaks hõõruda karedast riidest kotis, käte vahel, kusjuures seemned peavad olema hästi kuivad.

Söögiporgandi seemnesaaki arvestatakse normaalaastal 400—500 kg ha-lt, ebasoodsa ilmastiku puhul võivad saagid jääda aga palju väiksemaks. Söögiporgandi seemne idanvus kestab 4—8 aastat. Hea söögiporgandiseeme omab tugevat, meeldivat lõhna.

Soovitatavad sordid on: **Nantes** ja **Berlicummer**. Viimane neist säilib hästi.

Söögipeedi seemne- kasvatus.

Istikute kasvatamine.

Söögipeedi istikute kasvatamiseks esimesel aastal valitakse võimalikult

eelmisel aastal laudasõnnikut saanud maa ja antakse sellele varakevadel 300 kg superfosfaati, 300 kg 40% kaalisoola ja kuni 150 kg lämmastikväetisi ha-le. Söögipeet külvatakse maikuu keskel või teisel poolel tasele maale ridadesse, hõbusejõul maa harimise puhul ridade vahekaugusega 50—60 sm, käsiharimisriistadega töötamisel 20—30 sm.

Koristatakse sügisel võimalikult hilja ja sorteeritakse istikuteks kõik sorditüübilised, väikese juurega, tumepunase koorega ja võimalikult tumedama värvusega lehtedega täiesti terved juurikad. Pealised lõigatakse neil 2—3 sm kõrguselt ja asetatakse säilitamiseks muldkraavi või keldrisse. Söögipeeti pole tarvis säilima asetada kihtidena ega liivaga, vaid lihtsalt kokkukallatuna. Ta säilib võrdlemisi hästi. Välja võetakse istikud säilitamiskohast alles väljaistutamise ajal kevadel.

Seemnekasvatus.

Välja istutatakse istikud võimalikult vara kevadel, sest söögipeedi seemnete kasvu- ja valmimisaeg on peaaegu niisama pikk kui söögiporgandilgi. Maa peab olema sügisel ette valmistatud, kevadel varakult antakse mineraalväetisi: 200 kg superfosfaati, 200 kg 40% kaalisoola ja kuni 100 kg kiiresti mõjuvaid lämmastikväetisi.

Söögipeedi istikud istutatakse tasele maale ridadesse 70×30 sm vahekaugustega. Istutamist toimetatakse labidate abil. Istikud asetatakse maapinnaga tasa, vajutatakse kinni

ja tõmmatakse kergelt 2—3 sm mulda peale. Suvine hooldamistöö seisab umbrohu hävitamises.

Koristamine, puhastamine, sordid.

Söögipeedi seemne koristamisele asutakse siis, kui umbes $\frac{1}{3}$ seemneist on juba muutunud kollaseks ja on valminud. Seemnevarred lõigatakse sirbiga ja varjualuse puudumisel asetatakse põllule viljaredelitele kuivama ning järelvalmima. Redelite alu-

miste puude peale asetatakse riie, et seemned ei variseks maha. Pealt on redelitele asetatud söögipeediseemned soovitav katta pilbastest või sindlitest löödud lahtise katusega. On seemned järelvalminud ja kuivanud, pekstakse nad tavalise viljapeksumasinaga ja puhastatakse tuulikuga. Seemnesaak võib olla 1000 ja enam kg ha-lt. Hea seeme püsib idanemisvõimelisena 2—5 aastat.

Soovitatavad sordid: Egiptuse laperik ja Suttons Globe.